

პანდემიის პერიოდში საბანკო საკრედიტო ვალდებულებების გადავადება – შესრულების შეუძლებლობა და ვადის გადაცილება

ასოც. პროფ. დოქ. გიორგი რუსიაშვილი

მოცემული ტექსტი შეეხება პანდემიის პერიოდში საბანკო საკრედიტო ვალდებულებების გადავადებას ბანკსა და მსესხებელს შორის შეთანხმებით. კონკრეტული საქმის გარემოებები, რომლებიც საფუძვლად უდევს მოცემულ ტექსტს, შემდეგია:

2019 წლის 2 ივლისს მოპასუხე ბანკსა და მოსარჩელეს შორის გაფორმდა საკრედიტო ხელშეკრულება, რომლის მიხედვით, მოსარჩელემ 2023 წლის 17 ივლისამდე აიღო სესხი 20 000 ლარის ოდენობით, წლიური 18% პროცენტის სარგებლით. მას ბანკისათვის უნდა დაებრუნებინა კრედიტის თანხა, მასზე დარიცხულ სარგებელთან ერთად 28 532 ლარი, რაც უნდა დაეფარა ეტაპობრივად, ყოველთვიური გადახდებით. ყოველთვიური გადასახდელი თანხა შეადგენდა 588.20 ლარს. პანდემიის საფრთხიდან გამომდინარე, კომერციულ ბანკებს 2020 წლის 31 მარტს გაეგზავნათ საქართველოს ეროვნული ბანკის შეტყობინება, კორონავირუსის გამო განვითარებულ მოვლენებზე საპასუხოდ, კომერციული ბანკის მიერ სესხებზე საშელავათო პერიოდის დაწესების შემთხვევაში ესარგებლათ დოკუმენტში მითითებული პირობებით, რომლის ერთ-ერთი პუნქტის მიხედვით, ხელშეკრულების პირობების ცვლილების შემთხვევაში დამატებით ან/და ცვლილების ხელშეკრულების გაფორმება სავალდებულო არ იყო. ამავე დოკუმენტით დასტურდება, რომ მომხმარებლები წინსწრებით ვერ იქნებოდნენ ინფორმირებულები საშელავათო პერიოდით სარგებლობის შეცვლილ პირობებთან დაკავშირებით და გადახდის გრაფიკის შეცვლის შემდეგ (ანუ მას შემდეგ რაც მხარე დეტალურად გაეცნობო-

და/უნდა გაცნობოდა ცვლილების პირობებს) სწორედ მომხმარებლის სურვილით შესაძლებელი იყო ძველ გადახდის გრაფიკზე დაბრუნება, თუ მომხმარებელი გააგრძელებდა გადახდებს ძველი პირობების შესაბამისად. ეროვნული ბანკის 2020 წლის 4 ივნისის მიმართვის თანახმად, დასაშვები იყო, სესხის გადახდის თავდაპირველი გრაფიკით გათვალისწინებული გადასახდელების უმნიშვნელო ზრდა.

2020 წლის 17 მარტსა და 19 ივნისს მოსარჩელეს, რომლის, როგორც სახელმწიფოსაგან კომპენსაციის მიმღების, სესხის გადავადებაც დასაშვები იყო ეროვნული ბანკის ინსტრუქციების შესაბამისად, თვიური პროცენტების გადახდა გადაუვადდა 3-3 თვით. გადავადების ორივე ვადის დაწყებამდე ბანკმა მოსარჩელეს გაუგზავნა სმს შეტყობინება, შემდეგი შინაარსით: „ბანკი გაცნობებთ, რომ ფილიალში მოსვლის გარეშე, ყველა სესხზე ისარგებლებ 3 თვიანი საშელავათო პერიოდით, სესხის დასაფარი თვეების რაოდენობა გაიზრდება და საშელავათო პერიოდში დასაფარი თანხა გადანაწილდება განახლებულ ვადაზე. ვადის ცვლილება მობილბანკსა და ინტერნეტბანკში აისახება 3 დღის განმავლობაში, ამ დროის განმავლობაში სესხზე შესატანი თანხა არ ჩამოგეჭრება. იმ შემთხვევაში, თუ არ გსურს ამ შეღავათით სარგებლობა, გამოგზავნე ამავე SMS-ზე პასუხი: NOGRACE. დეტალებისთვის ეწვიე: <http://.....>” მისი მხრიდან საპასუხო შეტყობინება საშელავათო პერიოდით სარგებლობაზე უართან დაკავშირებით ბანკს არ მიუღია, რის შემდეგაც მომხმარებლის ინტერნეტ ბანკში სესხის დაფარვის გრა-

ფიკი დაკორექტირდა. ყოველთვიურად გადასახდელი თანხის ოდენობა გაიზარდა 8.99 ლარით. კრედიტის მოქმედების ვადა გაგრძელდა 45 თვით. თავდაპირველად ხელშეკრულებაზე დართული გრაფიკის მიხედვით გადასახდელი თანხა შეადგენდა 28 482.45 ლარს, ხოლო ცვლილების შედეგად, საკრედიტო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, გადასახდელმა თანხამ შეადგინა 30 992.54 ლარი, აქედან პროცენტი იყო - 10 992.54 ლარი. შესაბამისად, სხვაობის თანხამ შეადგინა 2510.09 ლარი, რაც გადანაწილდა სესხის დარჩენილ პერიოდზე.

მხარეებს შორის გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულება ითვალისწინებდა ბანკის მიერ ხელშეკრულების პირობების ცალმხრივად ცვლილებასაც, რომლის შესაბამისადაც, ბანკს 30 დღით ადრე შეტყობინების გაგზავნის გზით უნდა ეცნობებინა მომხმარებლისათვის და თუ პირობა ამ უკანასკნელის მდგომარეობას აუარესებდა, მას ჰქონდა გარკვეული დრო ამ პირობის უკუსაგდებად.

მოსარჩელე მსესხებელმა აღძრა აღიარებითი სარჩელი და მოითხოვა წინმსწრებად იმის დადგენა, რომ მას არ ეკისრებოდა ამ დამატებითი გადასახადის, 2510 ლარის გადახდა. ის მიიჩნევდა, რომ ამ ექვსი თვის განმავლობაში, პანდემიის გამო, რომელმაც გამოიწვია ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, გათავისუფლებული იყო ბანკისათვის რაიმეს გადახდის ვალდებულებისაგან. სამართლებრივ საფუძვლად ის უთითებდა სკ-ის 401-ე მუხლზე (სამართლებრივი მომენტებისა და წინაპირობების შესრულების დაკონკრეტების გარეშე). ის მიიჩნევდა, რომ ბანკთან შეთანხმება თვითური პროცენტების გადავადებასთან დაკავშირებით საერთოდ არ შემდგარა – მისი უმოქმედობა ბანკის სმს-ის საპასუხოდ განპირობებული იყო არა იმით, რომ ის ბანკის შეთავაზებას ეთანხმებოდა, არამედ – მას საერთოდ არ მიაჩნდა ვალდებულად თავი გადაეხდა ეს პროცენტები და ბანკისთვის ამის შესახებ შეეტყობინებინა. გარდა ამისა, ის ახსენებდა ამ შეთანხმების კანონსაწინააღმდეგოობას, თუმცა კონკრეტული საფუძვლის მითითების გარეშე. როგორც პირველი, ისე მეორე ინსტანციის სასამართლომ არ გაითვალისწინა მოსარჩელის არც ერთი არგუ-

მენტი და სარჩელი დაუკმაყოფილებელი დატოვა.

ტექსტი ძირითადად შეეხება მხოლოდ იმ საკითხებს, რომლებიც პრობლემურად მიიჩნია მოსარჩელემ და რომლებზეც ამყარებდა ის თავის აღიარებით სარჩელს.

I. შესავალი

პირველი საკითხი, რომელიც სრულებით მართებულად დააიდენტიფიცირა და გადანყვიტა, როგორც პირველი ისე მეორე ინსტანციის სასამართლომ, ეს არის ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა – უფრო ზუსტად კი ის ფაქტი, რომ ამ ინსტიტუტს მოცემულ შემთხვევასთან არანაირი შემხებლობა არ ჰქონდა – ფულადი ვალდებულება არასოდეს არ შეიძლება გახდეს შეუძლებელი. მიუხედავად ამისა, საჭიროდ მიგვაჩნია ქვემოთ დეტალურად შევეხოთ მოსარჩელის ამ „არგუმენტს“, რადგან ის საკმაოდ ხშირად ისმის იურიდიულ დისკუსიებში, თუმცა, ამის მიუხედავად ის სრულებით არასწორი და სამართლის ელემენტარულ პრინციპებთან შეუთავსებელია.

რაც შეეხება სკ-ის 401-ე მუხლს (ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილება), აქ მოსარჩელის მტკიცება ურთიერთგამომრიცხავი იყო, რადგან შეუძლებლობა იწვევს ვალდებულებისაგან გათავისუფლებას და, შესაბამისად, საერთოდ არარსებული ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებაც სრულებით წარმოუდგენელია. მოსარჩელე აქ ცალსახად აპელირებდა ძირითადი ვალდებულებისაგან გამათავისუფლებელი ეფექტის მქონე (გარდამავალ/დროებით) შეუძლებლობაზე – რადგან მიაჩნდა, რომ ბანკმა ამ პერიოდში საერთოდ დაკარგა მის მიმართ ყოველგვარი მოთხოვნა – და არა შესრულების არაბრალეულ დაყოვნებაზე/ვადის გადაცილებაზე (სკ-ის 401-ე მუხლი), რაც პირველად მოთხოვნას ძალაში ტოვებს და მოვალეს მხოლოდ მეორადი მოთხოვნებისაგან ათავისუფლებს (პირგასამტეხლო, საჯარიმო პროცენტები, ზიანის ანაზღაურება და ა. შ.). თუმცა ამ უკანასკნელ შემთხვევაშიც მისი არგუმენტაცია ზუსტად ისეთივე დაუსაბუთებე-

ლი იქნებოდა, როგორც შეუძლებლობაზე აპელირებისას, რადგან უფულობის საბაბით ფულადი ვალდებულების შეუსრულებლობაც ვერასოდეს ვერ ჩაითვლება არაბრალეულ დაყოვნებად.¹ გარდა ამისა, მოსარჩელეს არ წარუდგენია არც ერთი მტკიცებულება იმასთან დაკავშირებით, რომ მას რეალურად არ ჰქონდა ფინანსური სახსრები (დაკარგა სამუშაო, ბინა და ა. შ.). მხოლოდ პანდემიის გამოცხადება და ის გარემოება, რომ ის ამ პანდემიამდეც იღებდა ე. წ. „სახელმწიფო კომპენსაციას“ (რომლის ხასიათიც დეტალურად არ არის დაკონკრეტებული) ჯერ კიდევ არ მეტყველებს მის უფულობაზე დროის კონკრეტულ მომენტში. ამიტომაც, ეს „მტკიცებულებები“, რომელთა წარმოდგენა თეორიულადაც კი შეუძლებელია (იხ. ქვემოთ), სამართლებრივად არაფერს შეცვლიდა, თუმცა მოსარჩელის მსჯელობა ამით, სულ მცირე, უფრო მწყობრი გახდებოდა. ზოგადად, სრულ უფულობასთან დაკავშირებული პროცესუალური მტკიცებულებების წარმოდგენის შეუძლებლობა ასევე წარმოადგენს სამართლის იმ ფუნდამენტური პრინციპის გამოხატულებას, რომ „მოვალეს ფული უნდა ჰქონდეს“, რაზეც ქვემოთ დეტალურად გვექნება სუბარი (იხ. ასევე სქ. 39).

სინამდვილეში აქ სახეზე იყო ვალის გადავადების შეთანხმება ბანკსა და მოსარჩელეს შორის, რომელიც გამორიცხავდა ყოველგვარ ჰიპოთეტურ მსჯელობას, როგორც შესრულების შეუძლებლობის, ისე ვალის გადაცილებასთან დაკავშირებით. მოსარჩელის კონტრარგუმენტი, რომ მას ბანკის შემოთავაზებაზე აქცეპტი არ განუცხადებია, ვერ იქნება მიღებული მხედველობაში, რადგან მისი მხრიდან, ამ შეთავაზების საპასუხოდ, თვითური პროცენტების გადახდის შეწყვეტა, ნების გამოხატვის ობიექტური მიმღების ჰორიზონტიდან აღიქმებოდა, როგორც კონკლუდენტური თანხმობა და არა ცალმხრივი კანონსაწინააღმდეგო წარმოდგენით (მოსარჩელის მტკიცება, რომ ის საერთოდ გათავისუფლებული იყო გადახდისაგან) განპი-

რობებული ქმედება. დამატებითი არგუმენტის სახით შეიძლება იმ ფაქტზე მითითება, რომ ამ ექვსთვიანი საშელავათო/გადავადების პერიოდის ამონურვის შემდეგ მოსარჩელემ ჩვეულებრივად გააგრძელა პროცენტების დაფარვა, რაც რეტროსპექტიულად მეტყველებს იმაზე, რომ ის სწორედ ამ გადავადების გამო არ იხდოდა და არა პანდემიის დროს ზოგადად ვალდებულებისაგან გათავისუფლების მიზეზით, რადგან პანდემია ამ ექვსი თვის შემდეგ იმავე სიმწვავეთ გრძელდებოდა. სესხის გადავადებისათვის, ეროვნული ბანკის მოთხოვნების შესაბამისად, დამატებითი გადასახადის ზრდა ასევე უმნიშვნელო იყო.

ყველა ეს პუნქტი და საქმის გადანყვევებისათვის მნიშვნელოვანი სამართლებრივი გარემოება ქვემოთ დეტალურად იქნება განხილული.

II. შეუძლებლობა – ფორს-მაჟორი: ორი სხვადასხვა ინსტიტუტი

მოცემული საქმის ფარგლებში წამოჭრილი პირველი პრობლემა უფრო სემანტიკურ ხასიათს ატარებს და ცნებების ტრანსლაციის სფეროს განეკუთვნება, თუმცა მარტივად შეიძლება გადაიზარდოს შინაარსობრივში. ეს არის ქართულ იურიდიულ ლექსიკონში „ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობისა“ და „ფორს-მაჟორის“ სინონიმებად გამოყენება. ეს არის ორი განსხვავებული სისტემის ცნება, განსხვავებული სტრუქტურით და სამართლებრივი შედეგებით – მაშინაც კი, როდესაც ფაქტობრივი შედეგი მეტნაკლებად მსგავსია – და მათი ერთმანეთში აღრევა იწვევს იმას, რომ არც ერთი და არც მეორე სისტემის გადანყვევთა არ ფუნქციონირებს. გარდა ამისა, გერმანული სამართლის რეცეფცია ქართულ სამართალშიც სავალდებულოდ ხდის ამ დედობილი მართლწესრიგის ფუნდამენტური კატეგორიების გადმოღებას, რომლის გარშემოც კონსტრუირდება მთლიანი სისტემა.

¹ ფულადი ვალდებულების შესრულების არაბრალეულ დაყოვნებად შეიძლება ჩაითვალოს შემთხვევა, როდესაც მოვალე მოხვდა კომაში, ბანკმა დაუშვა შეცდომა გადარიცხვისას და ა. შ.

1. „შეუძლებლობა“ გერმანულ სამართალში

ყოველი ხელშეკრულება იდება იმისათვის, რომ შესრულდეს და თუ არ სრულდება, ხდება მისი იძულებით შესრულება. მაგრამ ხანდახან ამ იძულებით შესრულებას აზრი არ აქვს, რადგან შესრულება შეუძლებელია. რომის სამართლისათვის ცნობილი პრინციპი *impossibilium nulla est obligatio* (შეუძლებლის შესრულების ვალდებულება არ არსებობს), ამა თუ იმ ფორმით, დღესაც ცნობილია ყველა თანამედროვე მართლწესრიგებისათვის, თუმცა, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობიდან გამომდინარე სამართლებრივი შედეგები ყველა მართლწესრიგში ერთი და იგივე არ არის. გერმანული სამართლის ოჯახის ქვეყნებმა უკვე დიდი ხანია გადაუხვიეს რომის სამართლის ტრადიციას და შესრულების შეუძლებლობას სულ სხვა ადგილი მიუჩინეს ხელშეკრულების დარღვევის დოგმატიკაში.²

ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა არის მოვლენა, რომელიც აფერხებს ვალდებულების შესრულებას ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ან საერთოდ გამორიცხავს მას. გერმანული სამართლის ოჯახის მართლწესრიგებში შეუძლებლობა ვალდებულების ისეთივე რიგითი დარღვევაა, როგორც ყველა სხვა დარღვევა. მაგალითად, ნაკლოვანი შესრულება, შესრულების ვადის გადაცილება და ასე შემდეგ. დღეს გერმანულ სამართალში გამოყოფენ ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის არაერთ სახეს, როგორიცაა „სუბიექტური“ და „ობიექტური“, „საწყისი“, „შემდგომი“, „ნამდვილი“ და „პრაქტიკული“ შეუძლებლობა და ა. შ.³ შეუძლებლობის თითქმის ყველა ეს ვარიანტი გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის (გსკ-ის) 275-ე პარაგრაფშია მოწესრიგებული.

გერმანულ სისტემას „ორსაფეხუროვან“ სისტემასაც უწოდებენ⁴, რადგან ამ შემთხვევაში მოვალის პასუხისმგებლობის საკითხი მოწმდება ორ ნაწილად. კერძოდ, მართალია, პირველ საფეხურზე შეუძლებლობის დადგომა ათავისუფლებს მოვალეს პირველადი შესრულების ვალდებულებისაგან (გსკ-ის 275-ე მუხლი), თუმცა ეს არ გულისხმობს ზოგადად პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას. პასუხისმგებლობის საკითხის (მეორადი მოთხოვნები) გადანაცვება ხდება მეორე საფეხურზე. გამომდინარე იქიდან, რომ შეუძლებლობის დადგომა, ნებისმიერ შემთხვევაში, ითვლება ვალდებულების დარღვევად, მოვალე აგებს პასუხს, თუ მიუძღვის ბრალი მის გამონევაში, იკისრა გარანტია და ა. შ.⁵

2. ფორს-მაჟორი ფრანგულ სამართალში

გერმანულ გადანაცველას უპირისპირდება ფრანგული და ზოგადად რომანული ქვეყნების მოდელი, რომელიც ემყარება რომაული სამართლის ტრადიციას – შეუძლებლობა, რომელსაც ამ მართლწესრიგებში ფორს-მაჟორი (*force majeure*) ეწოდება, არის ვალდებულების შესრულების საზღვარი, რის იქითაც აღარ შეიძლება შესრულების მოთხოვნა.⁶ ანუ, ფორს-მაჟორი არის არა შესრულებისაგან გამათავისუფლებელი მოვლენა, არამედ მოვლენა, რომელზეც თავიდანვე არ ვრცელდება შესრულების ვალდებულება და, რა თქმა უნდა, მისი დადგომა ვერ ჩაითვლება ვალდებულების დარღვევად ან რაიმე ფორმით მოვალის პასუხისმგებლობის საფუძვლად. ამგვარად, ფორს-მაჟორის დადგომასთან ერთად მოვალეზე აღარ ვრცელდება არც პირველადი შესრულების ვალდებულება და არც მეორადი ვალდებულებები (ზიანის ანაზღაურება, პირგასამტეხლო, კრედიტორის მხ-

² რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი 2020, 5.

³ იხ. დეტალურად რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი 2020, მე-5 და მომდევნო გვერდები.

⁴ სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 59.

⁵ სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 59.

⁶ რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 6.

რიდან გასვლა და ა. შ.⁷). რის გამოც ამ გადანევრეტას „ერთსაფეხურიან სისტემას“ უწოდებენ.⁸ თავად შესრულების ვალდებულება, თეორიულად აგრძელებს არსებობას – ფრანგულ სისტემაში ერთხელ წარმოშობილი ვალდებულება არ შეიძლება გაქარწყლდეს –, მაგრამ ფორს-მაჟორის სახით აწყდება თავის ობიექტურ ზღვარს და „იყინება“ (შეუძლებელია მისი განხორციელება).

რა თქმა უნდა, ამ არსებითი განსხვავების გამო, ფრანგული ფორს-მაჟორის სტრუქტურა და წინაპირობები სრულებით განსხვავებულია გერმანული „შეუძლებლობისაგან“, რის გამოც მისი გადმოტანა ქართულ სამართლებრივ სისტემაში შეუძლებელია. ფორს-მაჟორში კალკულირებულია, როგორც მოვალის ბრალი (მისი არარსებობა), ასევე რისკების გადანაწილება. საფრანგეთში მოვალის ბრალით გამონეული ფორს-მაჟორი არ არსებობს, მაშინ, როდესაც, გერმანულ სისტემაში მოვალის ბრალით გამონეული შეუძლებლობაც ჩვეულებრივი შეუძლებლობაა და აქარწყლებს შესრულების ვალდებულებას. ამის საპირისპიროდ, საფრანგეთში ფორს-მაჟორი და ბრალი ურთიერთგამომრიცხავი კატეგორიებია.⁹ თუმცა არა მხოლოდ ბრალი, არამედ ასევე იმ რისკის რეალიზება, რომელიც მოვალის სფეროდან მომდინარეობს, გამორიცხავს ფორს-მაჟორის დადგომას. შედეგად, ფრანგული ფორს-მაჟორის წინაპირობები შემდეგია: გარემოება უნდა იყოს გარდაუვალი/გადაულახავი, მოულოდნელი და არ უნდა განეკუთვნებოდეს მოვალის სფეროს (უნდა ჰქონდეს გარეგანი ხასიათის).¹⁰ ფორს-მაჟორად არ ჩაითვლება იმ რისკის რეალიზება, რომელიც

მომდინარეობს მოვალის სფეროდან, თუნდაც ამ რისკის აღმოჩენა შეუძლებელი იყოს.¹¹

საფრანგეთის საკასაციო სასამართლოს მიხედვით¹², სასტუმროს პერსონალის მხრიდან თავდამსხმელთათვის წინააღმდეგობის გაწევის შეუძლებლობა, უკვე რეალიზებული საფრთხის პირობებში, არ აქცევს გარემოებას ფორს-მაჟორულად, თუ საფრთხე წინასწარგათვლადი და პრევენტირებადი იყო. ხანძარი არ წარმოადგენს მოულოდნელ გარემოებას ბანკისათვის, რომელსაც კლიენტები აბარებენ ფულსა და ძვირფასეულობას და მას მზად უნდა ჰქონდეს სათანადოგო მისასვლელი სეიფებთან.¹³ თუ კომპანია თანამშრომლების გაფიცვის გამო ვერ ასრულებს ვალდებულებას, ეს არ ჩაითვლება ფორს-მაჟორად, თუ მხოლოდ ამ კომპანიის მუშები გაიფიცნენ და ეს გაფიცვა არ ატარებდა საყოველთაო ხასიათს – მხოლოდ საკუთარი მუშების გაფიცვა განეკუთვნება მხოლოდ კომპანიის რისკის სფეროს, მაშინაც კი, როდესაც ეს მისთვის სრულებით მოულოდნელი და გაუთვალისწინებელი იყო.¹⁴

ანგლო-ამერიკული სამართალიც ამ ფრანგულ ერთსაფეხურიან სისტემას იმეორებს,¹⁵ მცირეოდენი აბერაციებით, რაც მოცემული კონტექსტისათვის უმნიშვნელოა.

3. შეუძლებლობა ქართულ სამართალში

მიუხედავად იმისა, რომ ქართველმა კანონმდებელმა, არც თუ ისე ცხადი მიზეზების გამო¹⁶, გსკ-ის 275-ე პარაგრაფის შესატყვისი ნო-

⁷ Maskow, Hardship and Force Majeure, The American Journal of Comparative Law (ASCL) 40/3 (1992), 665; სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 59; რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 50.

⁸ სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 59.

⁹ რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 52; სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 59.

¹⁰ რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 52; სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 58.

¹¹ შდრ.

¹² Cass. civ. Ire, 9.03.1994 (Bull.civ. I.91); იხ. რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 52.

¹³ Cass. com., 11. 10. 2005 (Bull. civ. 2005, IV, Nr. 206, 222 sq.; JCP 2005, IV, 2078); რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 54.

¹⁴ Cass. civ. Ire, 24.01.1995 (D.1995.237; რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 53.

¹⁵ Maskow, Hardship and Force Majeure, The American Journal of Comparative Law (ASCL) 40/3 (1992), 665; რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 54, შდრ. ასევე რუსიაშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (ზემოთ, სქ. 1), 59.

¹⁶ ყველაზე სავარაუდო მიზეზი არის შემდეგი: გერმანული ვალდებულებითი სამართლის სარეფორმო წინადადების (იხ. Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung

რმა არ დააფიქსირა, გერმანული შეუძლებლობის კონცეპტის გადმოღება მაინც უალტერნატივო და გარდაუვალია. ეს არის ვალდებულების დარღვევის სამართლის ის სისტემური მდგენელი, რომელსაც, ყველა სხვა ნაწილში გერმანული თარგის მიხედვით შექმნილ ვალდებულებით სამართალში, არ შეიძლება რაიმე ალტერნატივა ჰქონდეს. ფორს-მაჟორის ერთსაფეხურიანი კატეგორია, ანუ, როგორც შესრულების, ისე ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან ერთ ეტაპად გათავისუფლება, თამაშგარეთ ტოვებს სკ-ის 394-ე და 404-ე მუხლებს – ბრალზე დამოკიდებულ პასუხისმგებლობას. ერთსაფეხურიან სისტემაში გაურკვეველი რჩება ისეთი მეორადი უფლებების საკითხი, როგორიც არის გასვლა (სკ-ის 405-ე მუხლი) ან ფასის შემცირება (სკ-ის 492-ე მუხლი) და ა. შ.¹⁷ ამ ჩამონათვალის გაგრძელება დაუსრულებლად შეიძლება.¹⁸

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში შეუძლებლობის მომწესრიგებელ ნორმატიულ საფუძვლად, არც თუ ისე იშვიათად, უთითებენ სკ-ის 91 I ან სკ-ის 401-ე მუხლზე. ეს უკანასკნელი მოცემულ შემთხვევაში მოსარჩელემაც გაიმეორა თავის სარჩელში. სინამდვილეში არც ერთი და არც მეორე ნორმა ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობასთან მცირედ კავშირშიც კი არაა. პირველი ეხება, პირობადადებული გარიგების შემთხვევაში, პირობის დადგომის შეუძლებლობას და არა შესრულების შეუძლებლობას, ხოლო მეორე – სწორედ იმ შემთხვევას, როდესაც შესრულება შესაძლებელია და მოვალე აყოვნებს მას, მაგრამ ეს მისი ბრალით

არ არის გამოწვეული და ამიტომაც არ ეთვლება ვადის გადაცილებად. მართალია, სკ-ის 401-ე მუხლის სათაური დამაბნეველად არის ჩამოყალიბებული,¹⁹ თუმცა ნორმის დისპოზიციიდან ცალსახაა რომ ეს ვადის გადაცილების (გამომრიცხავი) ნორმაა და ვადის გადაცილებაზე კი მხოლოდ მაშინ შეიძლება საუბარი, როდესაც შესრულება ჯერ კიდევ შესაძლებელია, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ვალდებულება საერთოდ ქარწყლდება და ვერც იმ ვალდებულების ვადა იქნება გადაცილებული, რომელიც უკვე აღარ არსებობს. ამიტომაც, მოსარჩელის მხრიდან, ერთი მხრივ, შესრულების შეუძლებლობაზე აპელირება და, მეორე მხრივ, საკუთარი პოზიციის დასასაბუთებლად სკ-ის 401-ე მუხლზე მითითება, ურთიერთგამომრიცხავია და სრულებით მართებულად არ იქნა გათვალისწინებული სასამართლოს მიერ.

III. შეუძლებლობისა და ფორს-მაჟორის დოქტრინის გავრცელების დაუშვებლობა ფულად ვალზე

მთავარი ხარვეზი მოსარჩელის მიერ წამოყენებულ მსჯელობაში მდგომარეობდა იმაში, რომ ის შეუძლებლობისა თუ ფორს-მაჟორის დოქტრინას (რასაც ის შეცდომით ერთმანეთთან აიგივებს) ავრცელებს ფულად შესრულებაზე. ეს არის აბსურდული დაშვება, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ის საქართველოში სხვადასხვა ტიპის სამართლებრივ დისპუტებში დღემდე ამოტივტივდება ხოლმე და ამიტომაც აუცილებელია მას საბოლოო და ცალსახა პასუხი გავცეს.

დამოუკიდებლად იმისა, გერმანული სამართლის ოჯახის შეუძლებლობის დოგმატიკას გავიზიარებთ (რაც ერთადერთი სწორი გადანწყვეტაა!) თუ ფრანგული და ინგლისური ფორს-მაჟორის დოქტრინას, ფულადი ვალდებულება არასოდეს არ შეიძლება გახდეს შეუძლებელი (ამისათვის აუცილებელია, რომ ფული საერთოდ გაქრეს მიმოქცევიდან) და ფულის არქო-

des Schuldrechts-ის ტომეულების ჩამონათვალი ბმულზე:

<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/YGZ6UYR4UX2ZC3F6HHEJJTV2VK T2R2PA>) ერთ-ერთი ვერსია მართლაც შეიცავდა მითითებას იმ გარემოებაზე, რომ შესრულების შეუძლებლობა სპეციალურ ნორმას არ საჭიროებს, რადგან მისი სამართლებრივი შედეგები ისედაც თვისთავად ცხადია. სავარაუდოდ, ქართველმა კანონმდებელმა სკ-ის ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილის შექმნისას სწორედ ამ ვერსიით იხელმძღვანელა.

¹⁷ სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 60.

¹⁸ იხ. დეტალურად სირდაძე, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 60-ე და მომდევნო გვერდები.

¹⁹ რაც სავარაუდოდ თავდაპირველად გერმანულ ენაზე შექმნილი სსკ-ის ქართულად თარგმნისას დაშვებული უზუსტობის ბრალია.

ნა, რა მიზეზითაც არ უნდა იყოს გამოწვეული, ვერასოდეს ვერ დაკვალიფიცირდება ფორს-მაჟორად (იმ ქვეყნებში სადაც ეს დოქტრინა მოქმედებს), რადგან მოვალის გადახდისუნარიანობა არის მის სფეროს მიკუთვნებული არქეტიპული რისკის მაგალითი.²⁰

ყველა განვითარებულ მართლწესრიგში, მოცოლებული რომის სამართლიდან, მოქმედებს პრინციპი: „მოვალეს ფული უნდა ჰქონდეს (მაშინაც კი, როდესაც მას ის არ აქვს)“²¹. ის, რომ მოვალე ყოველთვის პასუხისმგებელია საკუთარ ფინანსურ შესაძლებლობებზე, ეს არის კერძო ავტონომიის ამოსავალი და ელემენტარული წესი – მხარეები ინაწილებენ მათი სფეროებიდან მომდინარე რისკებს და ყოველთვის აგებენ მათზე პასუხს. ამის გარეშე სამოქალაქო ბრუნვა არ შეიძლება ფუნქციონირებდეს. თუ სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილე მხოლოდ იმის გამო შეიძლება გათავისუფლდეს ნაკისრი ვალდებულებისაგან, რომ ბრალეულად თუ ბრალის გარეშე დაკარგა ფული, აზრი ეკარგება მასთან ამ ურთიერთობაში შესვლას. ამიტომაც, ფულადი პასუხისმგებლობა არის შეუზღუდავი – ფულადი მოთხოვნა აგრძელებს არსებობას, დამოუკიდებლად იმისა, შეუძლია თუ არა მოვალეს მისი შესრულება და თუ რითია ეს შეუძლებლობა გამოწვეული.^{22, 23} ამ მოცემულობა

ბის გარეშე საერთოდ შეუძლებელი ხდება ქონებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება.

ქონებრივი პასუხისმგებლობის შეუზღუდაობის დოგმა, ანუ, ის ფაქტი, რომ მოვალეს ფულის არქონა არ ათავისუფლებს ნაკისრი ვალდებულებისაგან (განსხვავებით, მაგალითად ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნივთის განადგურებისაგან) გამომდინარეობს და ყველაზე ნათლად ჩანს, ისეთი დარგების არსებობიდან, როგორებიცაა აღსრულების სამართალი და გაკოტრების სამართალი.²⁴ ორივე დარგის ქვაკუთხედს წარმოადგენს ქონებრივი/ფულადი პასუხისმგებლობის შეუზღუდაობა. კერძოდ, შემდეგი პრინციპი: თუ მოვალეს აქვს ფულადი ვალი და არ გააჩნია ფული, მაგრამ აქვს სხვა ქონება, მაგალითად, სახლი, მანქანა და ა. შ. ეს ნივთები შესაბამისი პროცედურის დაცვით შეიძლება იქცეს ფულად და ამ ფულით დაიფაროს მისი ვალი. ანუ ეს ორი დარგი ემსახურება იმ მიზანს, რომ ფულადი ვალდებულება ყოველთვის იყოს შესრულებადი, სანამ მოვალეს რაიმე ქონება გააჩნია – ფული არის ის უნივერსალური სუბსტრატი, რომელიც უზრუნველყოფს, რომ სამოქალაქო ბრუნვაში არ არსებობდეს, სულ მცირე სუროგაციის/მეორადი

ცა, იმის გამო, რომ თვითონ გაფლანგა ეს ფული ბრალეულად, მას უნდა დაეკისროს შესრულების ნაცვლად ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება 394 II-III მუხლების მიხედვით, მაგრამ იმის გამო, რომ ეს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებაც ფულადი ვალდებულებაა და ფული კი მას არ აქვს, ამ ვალდებულებიდანაც უნდა გათავისუფლდეს, რაც, სრული აბსურდია. ამიტომაც, ფულადი ვალდებულება ძალაშია, მიუხედავად მოვალის უფულობისა და პირველადი მოთხოვნიდან გადასვლა მეორად მოთხოვნებზე არ ხდება, იხ. *სირდაძე*, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 62.

²⁰ *სირდაძე*, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 62; *Honsell*, Vier Rechtsfragen des Geldes, Festschrift für Claus-Wilhelm Canaris zum 70. Geburtstag (2007), Bd. 1, 464.

²¹ *სირდაძე*, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 62 და იქ მითითებული ლიტერატურა; *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts, Bd. I, Allg. Teil, 14. Aufl., München 1987, § 12 III (168); *Medicus*, „Geld muß man haben“: Unvermögen und Schuldnerverzug bei Geldmangel, AcP 188 (1988), 489; *Heinrichs*, in Palandt BGB Kommentar, 73. Aufl. 2014, § 276 Rn. 28

²² *სირდაძე*, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 62; *Honsell*, FS Canaris I (2007), ზემოთ სქ. 20, 464; *Medicus*, AcP 188 (1988), ზემოთ სქ. 21, 492.

²³ გარდა აღნიშნულისა, ორსაფეხუროვან სისტემაში, რომელსაც განეკუთვნება ასევე ქართული სამართალი, ფულადი ვალდებულებისაგან გათავისუფლება აბსურდულია ასევე იმიტომაც, რომ ბრალეული შეუძლებლობის შემთხვევაში მას მაინც ეკისრება პასუხისმგებლობა მეორე საფეხურზე: მოვალე ვერ იხდის ნასყიდობის ფასს უფულობის გამო და ამიტომ უნდა გათავისუფლდეს შესრულების ვალდებულებისაგან, თუმ-

²⁴ *სირდაძე*, შედარებითი სამართლის ჟურნალი, 1/2019, 62; BGH, Urteil vom 28.02.1989 – IX ZR 130/88, NJW 1989, 1276, 1278; Staudinger BGB/Schmidt, 13. Auflage (1997) Vorbem. zu §§ 244 ff. C 30; *Lemppenau*, Gattungsschuld und Beschaffungspflicht, Berlin 1972, 112 f.; *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts, München 1987, § 21 I d); *Coester-Waltjen*, Die Bedeutung des § 279 BGB für Leistungsverzögerungen, AcP (183) 1983, 279, 284; *Gernhuber*, Das Schuldverhältnis: Begründung und Änderung, Pflichten und Strukturen, Drittwirkungen, Tübingen 1989, § 10 I 6 b); *Medicus/Lorenz*, Schuldrecht I, 20. Aufl., München 2012, Rn. 403; Staudinger BGB/Caspers, Neubearbeitung 2009, § 275 Rn. 74.

მოთხოვნების გზით, შეუსრულებელი ვალდებულებები. თუ მოვალე ბრალეულად ანადგურებს კრედიტორისათვის გადასაცემ მანქანას, მისი ეს პირველადი ვალდებულება ტრანსფორმირდება ფულად ვალდებულებაში (ზიანის ანაზღაურება), ხოლო თუ ფულიც არ აქვს, აღსრულების ეტაპზე მისი სახლი იქცევა ფულად და ამ ორმაგი სუროგაციის გზით შესრულება მისი პირველადი ვალდებულება – თუ მოვალეს ბრალეულად აღარ აქვს კრედიტორისათვის გადასაცემი მანქანა, მეორადი მოთხოვნების ეტაპზე მანქანის გადაცემის ვალდებულება ტრანსფორმირდება ფულად ვალდებულებად, ხოლო თუ ეს ფულიც არ აქვს, ქონებრივი აღსრულების ფარგლებში, მისი სახლი იქცევა ფულად და ამ ჩანაცვლებების ჯაჭვის მეშვეობით შესრულება მისი პირველადი ვალდებულება. ამ პრინციპზე დგას სამოქალაქო უფლებების განხორციელების სისტემა და ზოგადად მთლიანი სამოქალაქო სამართალი, კერძოდ, იმ პრინციპზე, რომ სახლი შეიძლება „იქცეს“ მანქანად და დააკმაყოფილოს კრედიტორის შესრულების ინტერესი. მაგრამ თუ თეორიულად მაინც დავუშვებთ, რომ ფულადი ვალდებულება ოდესმე შეიძლება გახდეს შეუძლებელი, მაშინ ეს მთლიანი სისტემა ირღვევა და „ფულიდან“ „სახლზე“ გადასვლა ხდება შეუძლებელი. ამიტომაც ნებისმიერი განვითარებული სამოქალაქო მართლწესრიგის ამოსავალ და ქვაკუთხედ პრინციპს ფულადი ვალდებულების შეუძლებლობის მიზეზით გაუქარწყლებლობა წარმოადგენს: „ფულადი ვალდებულების გაუნადგურებლობა [გაუქარწყლებლობა] შეესატყვისება სამართლებრივ და ეკონომიკურ მოთხოვნილებას. ის პოულობს თავის დაბოლოებას აღსრულების სამართალში, რომელიც მოვალის მთელ ეკონომიკურ არსებობას ფულადი ვალდებულების კრედიტორის დაკმაყოფილებას ახმარს.“²⁵ ამგვარად, მხოლოდ აღსრულების თუ გაკოტრების/გადახდისუუნარობის სამართლის არსებობა საკმარისი დასტურია სამოქალაქო სამართლის სისტემებისათვის დამახასიათებელი იმ მარტივი იმპნენტური პრინციპის თვალსაჩინოებისათვის,

რომ „მოვალეს ფული უნდა ჰქონდეს“ და უფულობა არ ათავისუფლებს ვალდებულებისაგან.²⁶

შესაბამისად, ზემოთ თქმულის გათვალისწინებით, მოვალის ყოველგვარი აპელირება იმაზე, რომ ის პანდემიის დადგომასთან ერთად ავტომატურად გათავისუფლდა ფულადი ვალდებულებისაგან ბანკის წინაშე, არის სრულებით მიუღებელი და არასწორი.

IV. შეუძლებლობის გამიჯვნა არაბრალეული „ვადის გადაცილებისაგან“

მოვალე აქ ცალსახად და ერთმნიშვნელოვნად აპელირებდა ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობაზე, რადგან ამ პერიოდის განმავლობაში თავს მიიჩნევდა ბანკის წინაშე ნაკისრი ვალდებულებისაგან საერთოდ გათავისუფლებულად და ამის ერთადერთი ინსტრუმენტი კი არის შეუძლებლობა. თუმცა, როგორც არაერთხელ აღინიშნა, ის ფულზე არ ვრცელდება და ეს თეორიულადაც კი ვერ იქნება დისკუსიის საგანი. შეუძლებლობისაგან, რომელიც ათავისუფლებს პირველადი ვალდებულებისაგან, გასამიჯვნია მოვალის გათავისუფლება მეორადი ვალდებულებებისაგან (ზიანის ანაზღაურება, პირგასამტეხლო, ვადის გადაცილების პროცენტები და ა. შ.) იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულების დაყოვნება მისი ბრალით არ არის გამოწვეული. მარტივად რომ ავხსნათ: სესხის პირველადი ვალდებულებისაგან, რომელიც მდგომარეობს თვითური პროცენტების გადახდაში, მოსარჩელის ჰიპოთეტურად გათავისუფლება გულისხმობს იმას, რომ ბანკი მას მოცემული (გათავისუფლების) პერიოდის განმავლობაში ვერ მოსთხოვდა ამ პროცენტების გადახდას, ანუ ვერ უჩივლებდა და ვერ მიაქცევდა იძულებით აღსრულებას მის ქონებაზე. ამის საპირისპიროდ, მეორადი ვალდებულებებისაგან გათავისუფლებისას, ბანკი, მართალია, მოსთხოვდა თვითურ პროცენტებს და შეეძლო განეხორციელებინა ამ მიზნით იძულებითი აღსრულება მის ქონებაზე, თუმცა ვერ გადაახდე-

²⁵ Nussbaum, Das Geld in Theorie und Praxis des Deutschen und Ausländischen Rechts, Tübingen 1925, 73.

²⁶ Canaris, Leistungsstörungen, JZ 2001, 499, 519; Medicus, AcP (188) 1988, ზემოთ სქ. 21, 491.

ვინებდა პირგასამტეხლოს, საჯარიმო პროცენტებსა და ა.შ.

ეს უკანასკნელი შემთხვევა მოწესრიგებულია სკ-ის მე-400 და მომდევნო მუხლებში. მართალია, მოსარჩელე ამ ნორმას ახსენებს, თუმცა შინაარსობრივად რასაც აღწერს ესაა შესრულების შეუძლებლობა (პირველადი ვალდებულებისაგან – სესხის გეგმიური პროცენტებისაგან – გათავისუფლება მოცემულ პერიოდში), ამიტომაც სასამართლომ სრულებით სწორად აუარა გვერდი ვადის გადაცილებაზე მსჯელობას. თუმცა ეს საკითხი მაინც უნდა ვახსენოთ, რადგან, როგორც ჩანს, ის ბოლომდე ცხადი არ არის, გამომდინარე იქიდან, რომ სხვადასხვა დისკუსიებში ხშირად იჩენს ხოლმე თავს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ვადის გადაცილება ხდება მხოლოდ ისეთი ვალდებულების შემთხვევაში, რომლის შესრულებაც ჯერ კიდევ შესაძლებელია. შეუძლებელი ვალდებულება აღარ არსებობს, შესაბამისად, მოვალე მისი შესრულების ვადას ვერც გადააცილებს. თუმცა ვადის გადაცილება, რომელსაც ყოფით ლექსიკონში უფრო მარტივი და ცხადი მნიშვნელობა აქვს, როგორც ტექნიკური იურიდიული ტერმინი აღნიშნავს არა მხოლოდ შესრულების დაყოვნებას, არამედ ისეთ დაყოვნებას, რომელშიც მოვალეს ბრალი მიუძღვის (სკ-ის 401), ნაკისრი აქვს გარანტია და ა. შ.²⁷ თუმცა აქაც

ფულის შემთხვევაში განსხვავებული სტანდარტი მოქმედებს და ფულადი ვალდებულების არაბრალეული დაყოვნება, ზოგადად, თითქმის შეუძლებელია და ცალსახად შეუძლებელია, თუ ეს უფულობის მიზეზით ხდება. „მოვალეს ფული უნდა ჰქონდეს“-პრინციპი მეორადი მოთხოვნების შესრულებისგან გათავისუფლების ნაწილში მოქმედებს იმგვარად, როგორც ეს დაფიქსირებულია სკ-ის 382-ე მუხლში²⁸: *თუ შესრულების საგანია ნივთი, რომლის შეცვლაც შეიძლება (გვაროვნული ნივთი), მოვალემ ვალდებულება ყოველთვის უნდა შეასრულოს*²⁹. კერძოდ, ფულის, რომელიც გვაროვნული ნივთის ნაირსახეობაა (გვარი არასოდეს ამოიწურება). ფულადი ვალდებულების მოვალეს ეკისრება საგარანტიო პასუხისმგებლობა ფულის შოვნისათვის.³⁰ უფულობა მოვალეს ვერასოდეს ვერ ჩაეთვლება საპატიო მიზეზად „ვადის გადაცილებისათვის“, მაშინაც კი, როდესაც ეს უფულობა მისგან სრულებით დამოუკიდებელი მიზეზით დადგა. ისეთ ექსტრაორდინარულ, უკვე აბსურდის მიჯნაზე მყოფ შემთხვევებშიც, როგორებიცაა კონსტელაცია, როდესაც კრედიტორისათვის განვდილ ფულს მოვალეს მესამე პირი ხელიდან ააცლის და მიიძალავს, აქაც, მოვალეს მხოლოდ ის პერიოდი შეეზღუდება საპატიოდ (ანუ, არ ეთვლება ვადის გადაცილებად), რაც საჭიროა ბანკში შებრუნებისა და იმავე თანხის კრედიტორამდე თავიდან მიტანისათვის – აქ მოვალეს ვადის გადაცილებისაგან

²⁷ გარდა ამისა, მოვალის ვადის გადაცილებულად ქცევისათვის აუცილებელია მისი გაფრთხილება კრედიტორის მხრიდან (სკ-ის 400 ბ), თუმცა საბანკო კრედიტის შემთხვევაში, რომლის თვითური პროცენტის გადახდის ვადაც კალენდარულად არის განსაზღვრული, დამატებითი გაფრთხილება ზედმეტია. კალენდარულად განსაზღვრული თარიღიანი გარიგების შემთხვევაში მოვალის ვადაგადაცილებულად ქცევისათვის დამატებითი გაფრთხილების არასავალდებულოება გერმანელებს პირდაპირ კანონში აქვთ დაფიქსირებული (იხ. გსკ-ის 286 II № 1 პარაგრაფი), საქართველოში ის გამომდინარეობს, გაფრთხილების, როგორც სიგნალის მიმცემის არსიდან, რომელმაც ზუსტად უნდა ამცნოს მოვალეს კრედიტორის ინტერესის შესახებ, მიიღოს სწორედ დროის ამ კონკრეტულ მომენტში შესრულება და ეს ზედმეტია, თუ მოვალისათვის ამ ინტერესის შესახებ თავიდანვე ცნობილია, კალენდრის მიხედვით მკაცრად დადგენილი თარიღის გამო. გარდა ამისა, გაფრთხილების არასავალდებულოება გამომდინარეობს ასევე სკ-ის 405 II ბ) მუხლის ანალოგიით გამოყენებიდანაც.

²⁸ *Ballerstedt, Zur Lehre vom Gattungskauf, FS Nipperdey (1955), Bd. 1, 261 ff.*; იხ. *Medicus, AcP 188 (1988)*, ზემოთ სქ. 21, 492 და იქ მითითებული ლიტერატურა; გერმანულ სასამართლოს (BGH LM § 275 BGB Nr. 5) ეს გადაწყვეტა მთელ რიგ შემთხვევებში ნორმის მითითების გარეშე „მოვალეს ფული უნდა ჰქონდეს“-პრინციპიდან გამოჰყავს.

²⁹ ეს ნორმა შექმნილია გსკ-ის წინარე რედაქციის 279 პარაგრაფის მიხედვით, რომლის დისპოზიცია ნაწილობრივ უფრო ცალსახადაც კია ჩამოყალიბებული: *თუ ვალდებულების საგანი გვარობითი ნიშნით განსაზღვრული ნივთი, მოვალემ მანამდე უნდა შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება, სანამ მთლიანი გვარი არ მოიწურება და სი მაშინაც კი აგებს პასუხს პიროვნული [სუბიექტური] შემძლებლობისათვის, როდესაც მას ამ შეუძლებლობის გამონევაში ბრალი არ მიუძღვის*.

³⁰ *Ballerstedt, 1. FS Nipperdey (1955)*, ზემოთ სქ. 28, 261 ff.; იხ. *Medicus, AcP 188 (1988)*, ზემოთ სქ. 21, 492 და იქ მითითებული ლიტერატურა.

დროებით ათავისუფლებს არა ზოგადად უფულობა, არამედ ფიზიკური ბარიერი კრედიტორსა და ფულს შორის, რომელიც მისგან დამოუკიდებლად წარმოიშვა. ზუსტად ასევე, მოვალეს ვადის გადაცილებად არ ჩაეთვლება, თუ ის ბრალის გარეშე ჩავარდება კომაში და დროულად ვერ დაფარავს ვალს. მაგრამ ამას უფულობასთან არაფერი კავშირი არ აქვს.

უფულობის მიჩნევა პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებად პირდაპირ შლის მოვალისა და კრედიტორის როლებს. ამ დაშვებიდან გამომდინარეობს, რომ არსებობს ვალდებულების დარღვევა, რომლისათვისაც კრედიტორი აგებს პასუხს. კერძოდ, ფული არის ის, რასაც, თუ არ იხდის ერთი მხარე, იხდის მეორე მხარე. უფრო მარტივად რომ ავხსნათ: ფული არის ის უნივერსალური სუბსტრაქტი, რომელზეც მიმაგრებულია და რომელზეც დგას სამოქალაქო ბრუნვა. ის არ შეიძლება გაქრეს და თუ გაქრება, მასთან ერთად არსებობას შეწყვეტს ალემ-მიცემობა და ზოგადად სამოქალაქო ბრუნვა იმ ფორმით, რა ფორმითაც ამჟამად არსებობს, რადგან ორივე მის გარშემო, მისი „გაუქრობლობის“ გარშემოა კონსტრუირებული. ამიტომაც, შეუძლებელია ერთდროულად, ერთი და იმავე მიზეზით, მოვალესაც და კრედიტორსაც გაუქრეს ფული. შესაბამისად, ის ფაქტი, რომ მოვალემ კრედიტორს ფული არ მისცა, არ ათავისუფლებს ამ კრედიტორს თავისი კრედიტორების წინაშე ფულის გადახდის ვალდებულებისაგან – ამ საბაბით კრედიტორი თავისი კრედიტორების წინაშე თავს ვერ გაიმართლებს და მაინც მოუწევს გადახდა ან პასუხისგება გადაუხდელობისათვის. მაგალითად, ჯაჭვური ნასყიდობებისა და მიწოდების შემთხვევაში – როდესაც ა-მ მიჰყიდა ბ-ს (ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული) მანქანა და ბ-ს კი უკვე წინასწარ გ-ზე აქვს გადაყიდული ეს მანქანა – თუ ა-ს მიერ ამ მანქანის ჩამოყვანა შეფერხდა წინასწარ გაუთვლელი და გაუთვალისწინებელი მიზეზების გამო (მანქანა კანონსაწინააღმდეგოდ გააჩერეს საბაჟოზე) და ამის გამო ა ვერ აწვდის დროულად ბ-ს, ხოლო ბ კი – გ-ს, აქ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ჯაჭვურად გადაეცემა მხარეთა შორის – ა-ს არაბრალეულობა განაპირობებს ბ-ს

არაბრალეულობას გ-ს წინაშე. ანუ პირველი მოვალის არაბრალეული შეუსრულებლობა ჯაჭვურად აჩერებს შემდგომი მოვალის ვალდებულებასაც. მაგრამ ფულის შემთხვევაში ეს ასე ვერ იქნება – პირველი მოვალის მიერ ფულის არგადახდის გამო მეორე მოვალე თავს ვერ გაიმართლებს საბოლოო კრედიტორის წინაშე და, მიუხედავად იმისა, რომ ის ვერ იღებს ფულს, მან საკუთარი ჯიბიდან უნდა გადაუხადოს თავის კრედიტორს. ფულის შემთხვევაში ეს წესი უგამონაკლისოდ მოქმედებს, მაშინ, როდესაც ყველა სხვა გვაროვნული ნივთით შესასრულებელი ვალდებულებისას დასაშვებია მისი შემოსაზღვრა ნივთთა კონკრეტული წრით (მაგ., ამერიკულ აუქციონებზე ამა და ამ პერიოდში 6000 დოლარად შესყიდვადი Toyota Prius და ა. შ.).

შესაბამისად, პირველი მოვალის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება უფულობის საბაბით, ნიშნავს, რომ ამ პასუხისმგებლობას ავტომატურად კრედიტორს ვაკისრებთ – ერთის უფულობა მეორეს აწვება ტვირთად, რადგან ამქვეყნად ყველა და მათ შორის ყველა კრედიტორი მუდმივად არის, თავის მხრივ, ფულადი ვალდებულების მოვალე სხვა კრედიტორების წინაშე – სულ მცირე, უწევს გადასახადების გადახდა. ამგვარად, მოვალის უფულობისათვის ან მან თავად უნდა აგოს პასუხი, ან პასუხი უნდა აგოს კრედიტორმა. თეორიული დაშვებაც კი იმისა, რომ მოვალის უფულობისათვის შეიძლება გარკვეულ, აბსოლუტურად საგამონაკლისო შემთხვევებში, კრედიტორმა აგოს პასუხი, არის სრულებით მიღმა იმ ლოგიკისა, რომელიც სამოქალაქო ბრუნვას უდევს საფუძვლად.

ეს არღვევს მთლიან პარიტეტს სამოქალაქო ბრუნვაში. სამოქალაქო ბრუნვასა და ურთიერთობებში მოქმედებს კერძო ავტონომიის პრინციპი, რომლის ნაწილიც არის რისკების სფეროების წინასწარი გადანაწილება და დაუშვებელია ერთი მხარის სფეროდან მომავლი რისკის მეორისათვის გადაკისრება. მანქანის შემთხვევაში ზემოთ ნახსენები ვალდებულებების „გაჩერება“ ლოგიკურია – არც პირველი მოვალე აგებს პასუხს და არც მისი კრედიტორი, თავის მხრივ, საკუთარი კრედიტორების წინაშე – და,

ამიტომაც, ეს არ ეწინააღმდეგება ამ რისკების სფეროების პრინციპს – რეალიზდა ის რისკი, რომელიც იყო საერთო რისკის სფეროს მიკუთვნებული: პირი, რომელიც ყიდულობს საზღვარზე გადმოსატან ნივთს, უშვებს იმას, რომ ეს შემოტანა შეიძლება დაყოვნდეს მოვალის ბრალის გარეშე და მზად არის, არ აგებინოს მას ამისთვის პასუხი (წინააღმდეგ შემთხვევაში უნდა აკისრებინოს მას გარანტია), ანუ, ეს არ არის მხოლოდ მოვალის რისკი. ეს არის კრედიტორის რისკიც და კრედიტორის რისკიც, შესაბამისად, დასაშვებია ჯაჭვური გათავისუფლება. ამის საპირისპიროდ, პირი რომელიც ინდივიდუალური ნივთის ნასყიდობას არჩევს გახდეს ფულადი ვალდებულების კრედიტორი, იმიტომ აკეთებს ამას, რომ არ სურს ატაროს ნივთის შოვნასთან და მიწოდებასთან დაკავშირებული რისკები. ის სწორედ იმიტომ ირჩევს ამ არაგანადგურებად და შეუფერხებლად მიწოდებად საგანს თავისი მოთხოვნის ობიექტად, რომ მისი არქონა და ამ მიზეზით მიუწოდებლობა მეორე მხარის რისკის სფეროში მოაქციოს და ყოველთვის აგებინოს მოვალეს ამისათვის პასუხი, რადგან სხვა შემთხვევაში თავად უნდა აგოს პასუხი (გამომდინარე იქიდან, რომ ფულის შემთხვევაში ეს ხსენებული ჯაჭვური გათავისუფლება არ ფუნქციონირებს მისი მუდმივშოვნადი ბუნების გამო). არ შეიძლება ბანკი და უძრავი ქონების სააგენტო ერთ ქრილში განვიხილოთ და მათ მოვალეებს ერთგვარად მოვექცეთ – ბანკი სწორედ იმიტომ არის დაკავებული ფულის გაცემით, პროცენტის სანაცვლოდ, რომ არ სურს იმ რისკების აღება, რაც ბინებისა თუ სხვა ნივთების შესყიდვას უკავშირდება.

ეს მხოლოდ ერთი მარტივი კონსტელაციაა იმის ნათელსაყოფად, რომ, თუ არ იხდის მოვალე, მაშინ გადახდა უწევს კრედიტორს. ამ ტიპის კონსტელაციების გენერირება დაუსრულებლად არის შესაძლებელი – მაგალითად, როგორც ამას უზენაესი სასამართლო ხაზგასმით აღნიშნავს, ფული არის მუდმივლიკვიდური და მუდმივად სარგებლის მომტანი, ვინც არ აძლევს თავის კრედიტორს დროულად ფულს, ამით აკარგვინებს იმ სარგებელს, რომელიც ამ ფულიდან უნდა მიეღო და ამის გადატანა ნორ-

მატიულ სფეროში ხდება აბსტრაქტულად, არა მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების სამართალში. შესაბამისად, კერძო ავტონომიური მოქმედების ლოგიკა მოითხოვს, რომ ზუსტად ისევე, როგორც ფულადი ვალდებულება არასოდეს არ შეიძლება გახდეს შეუძლებელი (იხ. ზემოთ), არ შეიძლება არსებობდეს ფულადი ვალდებულების დაყოვნება უფულობის მიზეზით და ეს არ შეერაცხებოდეს მოვალეს – წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ავტომატურად კრედიტორს შეერაცხება და მას უწევს ამისათვის პასუხისგება.

ამიტომაც, გერმანული სასამართლო³¹ დამქირავებლის მხრიდან ბინის ქირის გადაუხდელობას მაშინაც კი ბრალეულად მიიჩნევდა, როდესაც ეს პირი სოციალური შემწეობის მიმღები იყო და ქირა სახელმწიფოს მხრიდან ამ შემწეობის დახანების გამო ვერ გადაიხდა. ეს ერთი შეხედვით სრულებით არაბრალეული დაყოვნებაც კი მოვალეს სამართლებრივად ვადის გადაცილებად შეერაცხება.

ამ ნესიდან პანდემიით გამოწვეული გადახვევა გაითვალისწინა გერმანელმა კანონმდებელმა 31.12.2020-ში ძალაში შესული გსკ-ის შესავალი კანონის 240 III პარაგრაფში. ამ ნორმის თანახმად კონკრეტულად საბანკო კრედიტის შემთხვევაში მსესხებელი 1.04.2020-დან 30.07.2020-მდე პერიოდში შეიძლება არ ჩაითვალოს ვადაგადაცილებულ მოვალედ, თუ ის ვერ იხდის პანდემიით განპირობებული იმგვარი ექსტრაორდინარული სიტუაციიდან გამომდინარე, რომლის გამოც მან უკვე დაკარგა საარსებო წყარო ან ეს საარსებო წყარო საფრთხის ქვეშაა (კანონის 240 III 1, 2). პირველ რიგში, აღსანიშნია, რომ ეს ან მსგავსი ტიპის ნორმა საქართველოში არც კანონში და არც რომელიმე კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტსა თუ საზედამხედველო ინსტრუქციაში შეტანილი არ ყოფილა. პანდემიის პერიოდში ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება (იხ. 2020 წლის 13 მარტის ბრძანება №44/04) თუ მიმართვები (2020 წლის 31 მარტისა და 2020 წლის 4 ივნისის მიმართვები – რაც არ წარმოადგენს ნორმატიულ აქტს და მისგან მხარის მოთხოვნის თუ შესაგებლის გამოყვანა შეუძლებელია) ით-

³¹ BGH NJW 2015, 1296.

ვალისწინებდნენ მხოლოდ ბანკების დისკრეციას შეეთავაზებინათ კლიენტებისათვის საშელავათო პერიოდი და ამ გადავადებიდან გამომდინარე სესხის გადახდის თავდაპირველი გრაფიკით გათვალისწინებული გადასახდელები შეიძლება უმნიშვნელოდ გაზრდილიყო.

ზემოთ მოყვანილი გერმანული დანაწესის მსგავსი ნორმისა და ექსპლიციტური ლეგიტიმაციის გარეშე – რომელიც კანონმდებელმა შეგნებულად არ მიიღო – მოსამართლეს, რა თქმა უნდა, არ შეუძლია თავად გადაუხვიოს სკ-ის 382-ე მუხლით დადგენილ წესს და *contra legem*-სამართალშემოქმედების ფარგლებში შექმნას ნორმა, რომელიც განსხვავებულად დაადგენს მოვალის ვადის გადაცილებას წინაპირობებსა და პასუხისმგებლობას ამისათვის. ამგვარი ნორმის შექმნა კანონმდებლის ექსკლუზიურ დისკრეციაშია. ყველა დოგმატური ასპექტი რომ გვერდზე გადავდოთ, მოსამართლის მიერ რაიმე ანალოგიური წესის შემუშავება მიუღებელია სამართლებრივი სტაბილურობისა და ზოგადად, სამართლის პოლიტიკის კუთხით. გაურკვეველია, თუ როდის უნდა გახდეს ეს გადადებული ვალი ვადამოსული (ხსენებული გერმანული ნორმა ამასაც ადგენს). სკ-ის 365-ე მიხედვით, ვალი ამ გადადების პერიოდის ამოწურვისთანავე დაუყოვნებლივ უნდა გახდეს ვადამოსული – ანუ ამ „რამდენიმე თვის“ გასვლის შემდეგ მსესხებელმა ერთიანად უნდა გადაიხადოს ამ თვეების პროცენტები და ბანკს შეუძლია უკვე ამ თანხის არდაფარვის გამო წარუდგინოს მას მეორადი მოთხოვნები. ეს გადაწყვეტა მსესხებლისათვის რეალურ შეღავათს არ წარმოადგენს. თუ სასამართლო უფრო შორს წავა, სკ-ის 365-ე მუხლის შინაარსსაც ხაზს გადაუსვამს და დაადგენს, რომ გადავადებასთან ერთად თავად სესხის პერიოდიც გრძელდება, ეს უკვე, ყველაფერთან ერთად, მხარეთა კერძოავტონომიური შეთანხმების ხელყოფაც იქნება, ამით სასამართლო მხარეებს ფაქტობრივად ახალ ხელშეკრულებას მოახვევს თავს, რისი უფლებაც მას საერთოდ არ აქვს. გარდა ამისა, გაუგებარია, თუ როგორ და რის საფუძველზე უნდა განსაზღვროს მოსამართლე მსესხებელი „რამდენიმე თვე“, ანუ, ზოგადად ის პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც, პა-

ნდემია განსაკუთრებით აზიანებს მოსახლეობას, რისი ლეგიტიმაციაც მხოლოდ კანონმდებელს აქვს, რადგან მხოლოდ ის ფლობს მეტ-ნაკლებად სრულ სურათს: მაგალითად, მხოლოდ მან იცის, თუ როდის და რა მოცულობით იგეგმება პანდემიით გამოწვეული ზიანის შემსუბუქება სახელმწიფო სუბსიდიების მეშვეობით; რამდენი ხანი შეიძლება „გაუძლოს“ ქვეყნის საბანკო და ზოგადად ეკონომიკურმა სისტემამ ამ ტიპის შეღავათებს და ა. შ.

გარდა ამისა, ეს გერმანული ნორმა პირდაპირ აწესებს, რომ მოვალე მხოლოდ მაშინ დააღწევს თავს ვადის გადაცილებას, როდესაც დაკარგა საარსებო წყარო ან საფრთხე შეექმნა ამ წყაროს. შესაბამისად, მოვალემ მასზე აპელირებისათვის უნდა ამტკიცოს, რომ სწორედ პანდემიის გამო (და არა რაიმე სხვა მიზეზით) დაკარგა სამუშაო, არ აქვს სხვა შემოსავალი, დანაზოგი, არის უკვე სხვა ვალდებულებებიდან გამომდინარე ვალაუვალი და ა. შ. მოსარჩელეს აქ ამ ტიპის მტკიცებულებები არ წარუდგენია და ვეღარც წარადგენს საბოლოო ინსტანციაში. ერთადერთი რაც საქმიდან იკითხება არის ის, რომ მოსარჩელე იღებდა სახელმწიფო კომპენსაციას, თუმცა არ ჩანს, რომ მას ეს შემწეობა ამ პერიოდში შეუწყდა და მაშინ საკითხავია საერთოდ რა შეიცვალა მისთვის ამ პანდემიიდან გამომდინარე. როგორც ზემოთ მოყვანილი გერმანული გადაწყვეტილება ადასტურებს, მხოლოდ სახელმწიფო დახმარებისა და სოციალური შემწეობის მიუღებლობა, ზოგადად, მოვალის რისკის სფეროა. პანდემია (გერმანიაში) ამასთან დაკავშირებით ცვლის მხოლოდ იმას, რომ თუ მოვალეს არ გააჩნია სხვა წყარო და დანაზოგი და ეს პანდემიით არის გამოწვეული, ის შეიძლება ამ მოკლე პერიოდის განმავლობაში არ ჩაითვალოს ვადაგადაცილებულად და არ დაეკისროს მეორადი მოთხოვნები (სესხის თანხა მაინც მისი გადასახდელია - ეს ვალდებულება მხოლოდ გადაინევს ამ სამი თვით). თუმცა, ამ პანდემიით გამოწვეული საარსებო წყაროს დაკარგვის მტკიცებულებების წარდგენის გარეშე ამ დანაწესზე აპელირება გერმანიაშიც კი შეუძლებელია. არ არსებობს წესი და პრეზუმფცია იმისა, რომ პანდემიასთან ერთად საყოველთაო უფულობა ისადგურებს. ამგვარად, მო-

სარჩელე არაფრით არ განსხვავდება იმ პირისაგან, რომელიც პანდემიის პერიოდში შედის მაღაზიაში, ყიდულობს პროდუქტს და შემდეგ პანდემიაზე მითითებით უარს ამბობს ფასის გადახდაზე. შესაბამისად, ამ გერმანული ნორმის ანალოგიური მოვალის დამცავი დანაწესი საქართველოშიც რომ მოქმედებდეს (რაც რეალურად არ მოქმედებს), მოვალე მაინც ჩაითვლებოდა ვადაგადაცილებულად.

თუმცა ეს ყველა ზემოთ ხსენებული ასპექტი, რომელთა მეშვეობითაც შეუძლებელი იყო მოსარჩელის მსჯელობის სამართლებრივ სივრცეში შემოტანა, წარმოადგენდა მხოლოდ ჰიპოთეტურ დაშვებას. რეალურად, მოცემულ შემთხვევაზე ვადის გადაცილების პარადიგმა არ გამოიყენება, რადგან მან ბანკთან თავად შეთანხმა სასესხო ვალდებულების გადაწევა და ამისთვის დამატებითი გადასახადის დარიცხვა. მოსარჩელე აპელირებდა ამ შეთანხმების არანამდვილობაზე, ამიტომაც, საჭიროა მას ცალკე, დეტალურად შევეხოთ.

V. ვალის გადავადება მხარეთა შეთანხმებით

ბანკმა პანდემიის პერიოდში, ეროვნული ბანკის მითითებების შესაბამისად, მოსარჩელეს შესთავაზა შესასრულებელი ვალდებულის გადავადება, საერთო ჯამში, 6 თვის განმავლობაში, რის გამოც დააკისრა მას დამატებითი გადასახდელი 2510 ლარის ოდენობით. მოსარჩელემ ბანკის ამ სმს-ით მისულ ნების გამოხატვას უპასუხა არა დუმილით, არამედ კონკლუდენტური ნების გამოხატვით (რაც სრულებით მართებულად აღნიშნა სასამართლომ) – ამ ექვსი თვის განმავლობაში არგადახდით.

პირველ რიგში, პასუხი უნდა გაეცეს მოსარჩელის მიერ წამოწეულ და გაპროტესტებულ გარიგების ფორმის საკითხს. არც ეროვნული ბანკის მითითებები (საიდანაც ისედაც რთული იქნებოდა სამართლებრივად მბოჭავი ფორმისავალდებულობის გამოყვანა) და არც თავად მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულება ამ ტიპის შეთანხმებისათვის რაიმე ფორმას არ ითვალისწინებდა. პირიქით, ეროვნული ბანკის მითითება პირდაპირ ათავისუფლებდა ბანკს ამ

გადავადების შეთანხმებისათვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ფორმის დაცვის აუცილებლობისაგან, თუმცა აქ რეალურად, ფორმის ნაწილში, ბანკმა დაიცვა უფრო „მეტი“, ვიდრე ხელშეკრულებაში განერილი ფორმა. დამოუკიდებლად იმისა, შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს ეს გადავადება ხელშეკრულების ცვლილებად, ამ ცვლილებისათვის საბანკო კრედიტის ხელშეკრულებაში განერილი იყო უფრო „ნაკლები“ – ბანკის მხრიდან ელექტრონულად (რასაც წარმოადგენს სმს) შეტყობინებისა და მხარის დუმილის (30 დღის განმავლობაში – „შეთანხმებული დუმილი“³²) საკმარისობა. აქ ბანკის სმს-ს მოჰყვა არა მხარის დუმილი, არამედ კონკლუდენტური თანხმობა შეთავაზებულ პირობებთან, კერძოდ, არგადახდა. კონკლუდენტური ქცევა, წარმოადგენს რა არავერბალურ, თუმცა მაინც ექსპლიციტურ ნების გამოხატვას, ფორმის ნაწილში ითვლება უფრო მეტად, ვიდრე მხოლოდ უმოქმედობა (დუმილი).

მოსარჩელე აცხადებს, რომ მისი ეს ქცევა – არგადახდა – გაგებული უნდა ყოფილიყო არა თანხმობად, არამედ, იმ შინაარსით, რომ ის პანდემიის პერიოდში საერთოდ არ მიიჩნევდა თავს ვალდებულად, რომ გადაეხდა. ეს არასწორია. ამის საპირისპიროდ მეტყველებს ასევე ის ფაქტი, რომ ამ ექვსთვიანი ვადის ამონურვის შემდეგ, სექტემბრიდან, მოსარჩელემ ჩვეულებრივად გააგრძელა გადახდა, თუმცა პანდემია ამ პერიოდშიც არანაკლები სიმწვავეით მძვინვარებდა. საკითხავია სექტემბრის შემდეგ რატომ არ თვლიდა მოსარჩელე თავს ვალდებულებისაგან გათავისუფლებულად. მოსარჩელის ეს ქცევა შეიძლება იქნეს რეტროსპექტიულ პერსპექტივაში გამოყენებული მისი წინარე ქმედების განსამარტად – ის ფაქტი, რომ მან დაუყოვნებლივ განაახლა გადახდა საშელავა-

³² თუმცა ეს ფორმაც დადგენილი იყო მხოლოდ იმ შემთხვევისათვის, როდესაც ბანკის მხრიდან წამოწყებული ცვლილება აუარესებდა კლიენტის მდგომარეობას და საკითხავია ეს ცვლილება – 6 თვის პროცენტების გადავადება უმნიშვნელო (იხ. ქვემოთ) დამატებითი გადასახადებით და მისი გადანაწილება დარჩენილ 45 თვეზე (სესხის ვადის გაზრდით), საერთოდ რამდენად შეიძლება ჩაითვალოს ასეთად. სესხის ვადის გაზრდა უმნიშვნელო გადასახადის სანაცვლოდ ყოველთვის კლიენტის და არა ბანკის ინტერესებში.

თო პერიოდის ამონურვასთან ერთად, ნიშნავდა იმას, რომ ის რეალურად ამ შეღავათით სარგებლობდა და არა იმას, რომ პანდემიასთან ერთად, რომელიც ამის შემდეგაც გრძელდებოდა, მის ყველა ვალდებულებას გაქარწყლებულად მიიჩნევდა.

ფაკულტატური არგუმენტის სახით შეიძლება ასევე იმ გარემოებაზე მითითება, რომ გადავადების შეთანხმების შედგომასთან ერთად ბანკმა დააკორექტირა გადახდის გრაფიკი და ასახა ამ შეთანხმების შედეგები ონლაინ-ბანკში, რაც ცალსახად თვალსაჩინო იყო მოსარჩელისათვის და მას ეკისრებოდა ბანკის წინაშე ამის დაუყოვნებლივ გაპროტესტების ვალდებულება, თუ არ თვლიდა თავს ამ შეთანხმების ნაწილად. სხვა შემთხვევაში ის კარგავდა ამ შეთანხმების არშედეგობაზე მითითების უფლებას კეთილსინდისიერების პრინციპიდან (სკ-ის 8 III მუხლი) გამომდინარე.

მაგრამ მთავარი კონტრარგუმენტი მოსარჩელის წინააღმდეგ მაინც ის არის, რომ, როგორც ზემოთ აღინიშნა, არც შესრულების შეუძლებლობის და არც ვადის გადაცილების ინსტიტუტი მას ამ ვალდებულებისაგან არ ათავისუფლებდა, არც სამუდამოდ და არც დროებით (სანქციების გარეშე). შესაბამისად, მოსარჩელის ეს წარმოდგენები მოკლებული იყო ყოველგვარ სამართლებრივ საფუძველს და რჩებოდა მხოლოდ მის ცალმხრივ სუბიექტურ აღქმად. ეს ცალმხრივი წარმოდგენები, რომლებიც წინააღმდეგობაშია მოქმედ კანონთან, ვერ იქნება მიღებასავალდებულო ნების განმარტებისათვის რაიმე მნიშვნელობის მქონე³³. გარიგების კონსტრუირების ქრილში მოსარჩელის კონკლუდენტური ქცევა წარმოადგენდა აქცეპტს, რომელიც არის მიღებასავალდებულო ნების გამოხატვა და განიმარტება მეორე მხარის თვალსაწიერიდან. ბანკის თვალსაწიერიდან კი გადავადების შეთავაზების სანაცვლოდ არგადახდა აღიქმებოდა, პირველ რიგში, იმ შინაარსით, რომელსაც ეს ქცევა კანონის მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოჰყავდა – თანხმობად ამ საშეღავათო პერიოდით სარგებლობაზე შესაბა-

მისი პირობებით. ბანკი ვერ აღიქვამდა ამ ქცევას იმ კანონსაწინააღმდეგო შინაარსით, რომელიც შეესატყვისებოდა მოსარჩელის რეალურ, მაგრამ ცალმხრივ წარმოდგენებს. სხვაგვარად იქნებოდა საქმე მოსარჩელეს ეს ცალმხრივი წარმოდგენები, რომლებიც კანონს ეწინააღმდეგება, ექსპლიციტურად რომ დაეფიქსირებინა ბანკის წინაშე, რისი უფლებაც კერძო ავტონომიით ყველას მინიჭებული აქვს. ამისათვის საკმარისი იქნებოდა მოსარჩელის მიერ ნებისმიერი ფორმით კომუნიკაცია მეორე მხარესთან და გაცხადება იმისა, რომ ის არ იხდიდა არა იმიტომ, რომ თანახმა იყო გადავადებაზე, არამედ იმიტომ, რომ საერთოდ არ მიიჩნევდა თავს ვალდებულად, გადაეხადა. ამ შემთხვევაში ეს გადავადების შეთანხმება არ შედგებოდა, თუმცა მოვალე ჩაითვლებოდა ვადაგადაცილებულად და ბანკი გააგრძელებდა მისთვის საჯარიმო გადასახდელების დარიცხვას. მოვალეს სწორედ ეს არ სურდა, ამიტომაც არჩია უმოქმედოდ დარჩენა, იმ იმედით, რომ მოგვიანებით მის ამ უმოქმედობაში სხვა შინაარსი ჩაიდებოდა, თუმცა ეს ეწინააღმდეგება გარიგებების შესახებ მოძღვრების ელემენტარულ პრინციპებს და ამიტომაც სრულებით მიუღებელია, რაც სწორად დაინახა, როგორც პირველი ისე მეორე ინსტანციის სასამართლომ.

VI. გადავადების შეთანხმების მართლზომიერება

მოსარჩელის სამართლებრივი არგუმენტაციის ერთ-ერთ არაცენტრალურ პუნქტს წარმოადგენდა მითითება კანონსაწინააღმდეგობაზე. ეს არგუმენტი არ იყო საკმარისად ცხადად არტიკულირებული და მტკიცებულებებით გამყარებული, შესაბამისად, მართებულად დარჩა სასამართლოს ყურადღების მიღმა, თუმცა მოცემული შემთხვევის მეცნიერული დამუშავების ფარგლებში მაინც შეიძლება მასზე ჰიპოთეტური მსჯელობა. კერძოდ, ბანკმა ვალის 6 თვიანი გადადებისათვის, დამატებითი გადასახადის სახით, მოსარჩელეს დააკისრა 2510 ლარი. ეროვნული ბანკის მითითებაში კომერციული ბანკებისადმი დაფიქსირებული იყო, რომ

³³ MüKoBGB/Busche, 9. Aufl., 2021, BGB § 133 Rn. 12-16 და იქ მითითებული ლიტერატურა.

საშელავათო პერიოდის მინიჭებისათვის მათ მხოლოდ „უმნიშვნელოდ“ უნდა გაუზარდონ კლიენტს გადასახადი. სხვა რაიმე ნორმატიული აქტი ამ შემთხვევას არ აწესრიგებდა.

პირველ რიგში, აღსანიშნია, ეროვნული ბანკის მითითება არ არის კანონი სკ-ის 54-ე მუხლის 1-ელი ვარიანტის გაგებით და მის საფუძველზე გარიგების გაბათილება კანონსაწინააღმდეგობის საბაბით შეუძლებელია. თუმცა ეს არაგუმენტი გვერდზე რომ გადავდოთ, იყო თუ არა ბანკის მიერ დარიცხული დამატებითი გადასახადი 2510 ლარის ოდენობით სესხის პროცენტების „უმნიშვნელო“ გაზრდა, უნდა შეფასდეს სწრაფი საშელავათო პერიოდის/სწრაფი სესხის ან საკრედიტო ბარათის ლიმიტის გადაცილების კონტექსტში და მათთან მიმართებით. კერძოდ, ბანკმა არაგეგმაზომიერად და მყისიერად თქვა უარი მოსარჩელისაგან 6 თვის განმავლობაში 3529 ლარის (588 (თვიური პროცენტი) $\times$ 6) მიღებაზე და გადაანაწილა ის შემდგომ 45 თვეზე, რის საფასურადაც დააკისრა მას საერთო ჯამში 2510 ლარი. ამ სიტუაციაში ბანკის დანაკარგები/ინტერესი იდენტურია სწრაფი სესხის გაცემის კონსტელაციისა და არ უნდა შევადაროთ ეს თანხა, გეგმაზომიერი სესხის შემთხვევაში, თანხით 6 თვით სარგებლობის სასყიდელს. ეს დამატებითი თანხა არ უნდა შევადაროთ არც კლიენტთან ინდივიდუალურად შეთანხმებული გადავადების/შელავათის პირობებს, რადგან, პანდემიიდან გამომდინარე, ბანკს უწევდა მასობრივად ამ დათმობაზე წასვლა – განუსაზღვრელი რაოდენობის სესხების გადავადება – და, შესაბამისად, მისი ინტერესი/დანაკარგები განსხვავებულია, როდესაც ის მხოლოდ ერთ კონკრეტულ კლიენტს სთავაზობს ამ შელავათს, რისკებისა და მიუღებელი შემოსავლის წინასწარ მშვიდად აწონ-დაწონვის საფუძველზე. ბანკის შემოსავლის წყარო სრულად არის დამოკიდებული ყოველთვიური პროცენტების მიღების უწყვეტობაზე (და არა იმაზე, რომ მსესხებელი ოდესმე დააბრუნებს აღებულ თანხას) და, შესაბამისად, 6 თვის განმავლობაში რამდენიმე ასობით ათასი კლიენტისაგან (რომელიც ექცეოდა საშელავათო ჯგუფში ამა თუ იმ კრიტერიუმით) ყოველგვარი პროცენტის მიღებაზე უარის თქმა შეიძლება გაუთა-

ნაბრდეს მხოლოდ ამ მასშტაბებში სწრაფი სესხების მასიურად გაცემის სიტუაციაში. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული დიდი ბანკები საერთოდ არ გასცემენ ამ მასშტაბებში სწრაფ სესხებს, რადგან არ სურთ ამ არაუზრუნველყოფილი სესხის რისკის აღება და ამ რისკის კისრება შეიძლება გახდეს დამატებითი საფუძველი პროცენტების გაზრდისათვის. ასევე, ის საკრედიტო ინსტიტუტები, რომლებიც მასიურად არიან დაკავებული სწრაფი სესხების გაცემით, პირველ რიგში, ზოგადად, საერთოდ არ გასცემენ 45 თვეზე განვლილ სწრაფ სესხს³⁴ და თუ მაინც გასცემენ³⁵ (მაგ., სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების კრედიტის შემთხვევაში) ითხოვენ მისთვის წლიურ 49,99%-ს. ეს 45 თვეზე განვლილი 3529 ლარის შემთხვევაში ნიშნავს, რომ მსესხებელს ეკისრება საერთოდ ჯამში 12 460 ლარის დაბრუნების ვალდებულება – თანხით სარგებლობისათვის იხდის დაახლოებით 8 910 ლარს³⁶. მოცემულ შემთხვევაში ბანკმა მოსარჩელეს დააკისრა ამის მესამედზე ნაკლები. ყველა ზემოთ გამოთქმული ასპექტის გარდა (რამდენიმე ასეული ათასი კლიენტი, რომელიც საშელავათო ჯგუფს განეკუთვნება; იძულებით აღებული არაგეგმაზომიერი რისკი), აქვეა გასათვალისწინებელი, რომ ბანკისათვის საშელავათო პერიოდის მინიჭების მომენტისათვის პანდემიის განვითარება სრულებით არაპროგნოზირებადი იყო და ბანკი საერთოდ ვერ გათვლიდა, თუ რამდენი ხნით მოუწევდა, მისი სოციალური პოლიტიკის ფარგლებში, ამ შელავათის გაგრძელება და გამოიწვევდა თუ არა პანდემია მოსახლეობის მასიურ გადახდისუუნარობას, რაც მოცემულ სიტუაციაში მთავარი რისკფაქტორი იყო. საბანკო საქმეში რისკი ტოლფასია გაზრდილი გადასახადისა, მით უფრო არაკონტროლირებადი რისკი, რისი გათვალისწინებითაც უნდა აღინიშნოს, რომ, გაურკვეველი პერსპექტივისა და რისკების სიტუაციაში, 3529 ლარის გადავადება იმის მესამედზე ნაკლებ ფასად, რაც სტანდარტულ, უწყინარ სიტუაციაში სწრაფი სესხი ღირს, ცალსახად უნ-

³⁴ იხ. <https://fulex.ge/sesxis-kalkulatori>.

³⁵ <https://credobank.ge/products/fast-loan/>.

³⁶ იხ. სწრაფი სესხის კალკულატორი: <https://credobank.ge/products/fast-loan/>.

და ჩაითვალოს დამატებითი გადასახდელის უმნიშვნელო ზრდად.

თუმცა სასამართლომ ყველა ეს არგუმენტი სრულებით მართებულად დატოვა ყურადღების მიღმა და არ ახსენა, რადგან მოსარჩელე ამ კონკრეტულ კონსტელაციაზე არ აპელირებდა და არც შესაბამისი მტკიცებულებები წარუდგენია.

VII. მოსარჩელის არგუმენტების ურთიერთგამომრიცხავი ხასიათი

ზემოთ მოყვანილი იყო ის დოგმატური სქემა თუ პრიზმა, რომელშიც შეიძლება გატარდეს მსგავსი შემთხვევები. თუმცა სასამართლომ სრულებით სწორად უკუაგდო ეს დისკურსი. უფრო მეტიც: მოსარჩელის მსჯელობა იმდენად წინააღმდეგობრივი იყო, რომ მოიკოჭლებდა არა მხოლოდ დასაბუთების (კონკრეტულ გარემოებებსა და მტკიცებულებებზე მითითების) ნაწილში, არამედ საერთოდ დაუსაბუთებელი (*Schlüssigkeit*³⁷) იყო – ანუ, თეორიულადაც კი შეუძლებელი იყო მისი სამართლებრივ ჩარჩოებში შემოტანა. ამის გამო, სასამართლოს რეალურად შეეძლო უკუეგდო ის საერთოდ არსებითი განხილვის გარეშე.

კერძოდ, მოსარჩელე აქ ამტკიცებდა, რომ სახეზე იყო პირველადი მოთხოვნისგან გათავისუფლების წინაპირობები და სამართლებრივი შედეგის სახით ითხოვდა მეორადი მოთხოვნებისაგან გათავისუფლებას, რაც სრულებით გაუგებარი კონსტრუქცია და თეზისია, განსაკუთრებით მაშინ, რომ არც ერთი იყო სახეზე და არც მეორე – უფულობის გამო შეუძლებლობა არ დგება (გარდა ამისა, მოსარჩელეს არც თავად ამ უფულობის მტკიცებულებები მოუტანია³⁸) და ბანკი მას სთხოვდა არა ვადის გადაცილების გამო ზიანის ანაზღაურებას/საჯარიმო გადახდას, არამედ ვალდებულების გადავადე-

ბისათვის მხარეთა მიერ შეთანხმებულ საზღაურს. ამგვარად, ბანკის სამომავლო მოთხოვნას, რომლის განხორციელების ვითომ-პრევენციისათვისაც აღძრა აქ მოსარჩელემ აღიარებითი სარჩელი, საერთოდ არაფერი კავშირში არ ჰქონდა ვადის გადაცილების გამო გადასახდელ თანხასთან და ამ მხრივ პრობლემურია, ჰქონდა თუ არა მას აღიარებითი სარჩელისათვის აუცილებელი იურიდიული ინტერესი. ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს 2500 ლარი არ იყო ის თანხა, რასაც ის აპროტესტებდა, როგორც ბანკის მხრიდან მისთვის არასწორად დარიცხულ ვადის გადაცილების ზიანს/ჯარიმას და აქაც მის მიერ მითითებული სამართლებრივი წინაპირობები და შედეგი ერთმანეთს აცდენილი იყო.

მოსარჩელის მტკიცება, რომ მას მთავარი ვალდებულება არ ჰქონდა შესასრულებელი და ამიტომ არ უნდა გადაეხადა ვადის გადაცილების ზიანი/საჯარიმო პროცენტები, ამასთან, ძირითადი თანხის გადახდაზე საბოლოოდ მაინც თანახმა იყო, უკვე არა იმდენად სამართლებრივი, არამედ, რეალურად, ლოგიკურ-სემანტიკური დილემაა. თუმცა ისევ სამართლებრივ მხარეს რომ დავუბრუნდეთ: ქართულ სამოქალაქო სამართალში არ არსებობს კონსტრუქცია, რომლის მიხედვითაც შეუძლებლობამ (მაშინაც კი, როდესაც ის რეალური შეუძლებლობაა, ანუ, ფულს არ ეხება) ავტომატურად გამოიწვიოს მეორადი მოთხოვნებისაგან გათავისუფლება – მით უფრო: ძალაში დატოვოს პირველადი მოთხოვნა და მხოლოდ მეორადი მოთხოვნისაგან გაათავისუფლოს მოვალე. მეორადი მოთხოვნისაგან გათავისუფლების გზა ვადის მოვალის ბრალზე, რაც მოსარჩელეს აქ ერთი სიტყვითაც არ უხსენებია – ის, რომ პანდემიის შედეგად საყოველთაო „უბრალოება“ დგება, ეს ნამდვილად არ არის საყოველთაოდ ცნობილი და დადგენილი ფაქტი. რეალურად შეუძლებლობა მოვალეს ათავისუფლებს პირველადი მოთხოვნისაგან, თუმცა მეორადი მოთხოვნები მაინც შეიძლება წარმოიშვას, თუ შეუძლებლობაში მას ბრალი შეერაცხება. ფულადი ვალდებულების შემთხვევაში არასოდეს არ დგება არც შეუძლებლობა და, ამავდროულად, უფულობა ვერასოდეს ვერ ჩაითვლება არაბრალეულ „ვადის გადაცილებად“, როგორც ზემოთ უკვე არაერთ-

³⁷ იხ. დეტალურად დასაბუთებადობასთან დაკავშირებით *რუსიაშვილი*, სასარჩელო მოთხოვნის დასაბუთებადობა, *შედარებითი სამართლის ჟურნალი* 9/2021, 47-ე და მომდევნო გვერდები.

³⁸ რაც ცალკე აღებული საკმარისია სარჩელის დაუსაბუთებადად ცნობისათვის.

ხელ აღინიშნა. თუმცა ეს ელემენტარული დოგმატიკა გვერდზე რომ გადავდოთ და ჰიპოთეტურადაც რომ დავუშვათ ამ ორი ინსტიტუტის ფულზე გავრცელება³⁹, ვადის გადაცილების კონტექსტში მოვალეს სადმე მაინც უნდა ეხსენებინა მისი ბრალის არარსებობა, რაც მას არ გაუკეთებია.

ამიტომაც, ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით სასამართლოს ჰქონდა სრული უფლება საერთოდ არსებითი განხილვის გარეშე უკუეგდო სარჩელი როგორც დაუსაბუთებადი.

VIII. დასკვნა

ზემოთ მოყვანილი პუნქტები რომ შევაჯამოთ: მოსარჩელის აპელირება იმ ფაქტზე, რომ სასესხო, ანუ ფულადი ვალდებულება ოდესმე შეიძლება გახდეს შეუძლებელი და ის მისგან გათავისუფლდეს, არის სრულებით არასწორი, შეუთავსებელი სამოქალაქო სამართლის პრინციპებთან და მისი მხედველობაში მიღება არის

დაუშვებელი. სხვა სამართლებრივი არგუმენტი მას არ წარუდგენია. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც კი – მაგალითად, შესრულების არაბრალეულ დაყოვნებაზე მითითება – არ იქნებოდა მისთვის რაიმე შედეგის მომტანი. პირველ რიგში, იმ მიზეზით, რომ მას გაზრდილი პროცენტები დაერიცხა არა ვადის გადაცილების საბაბით, არამედ ბანკთან მიღწეული შეთანხმების საფუძველზე, რომლის ბათილობის საფუძველიც არ არსებობს. თუმცა მისაგან დამოუკიდებლად, იმ ჰიპოთეტური და საქმის გარემოებებიდან ყოვლად უსაფუძვლო დაშვებითაც კი, რომ მოცემულ საქმეზე ვადის გადაცილების პარადიგმა იყო გამოყენებადი, სკ-ის 400-ე და მომდევნო მუხლების მიხედვით, მას ეს „ვადის გადაცილება“ უნდა ჩათვლიდა ბრალეულად, რადგან საქართველოში, სპეციალური დანაწესის არარსებობის გამო, ძალაში რჩება სკ-ის 382-ე მუხლი, რომელიც ფულის ქონას მოვალის რისკის სფეროს აკუთვნებს და გამორიცხავს უფულობის საბაბით არაბრალეულ „ვადის გადაცილებას“.

³⁹ რაც, ყველაფერთან ერთად, იმიტომაც არის აბსურდი, რომ შეუძლებლობის საფუძველზე ვალდებულებისაგან გათავისუფლების კონტექსტში პრინციპულად გამორიცხულია უფულობის მტკიცებულებების წარმოდგენა. პირველ რიგში, ვალდებულებისაგან სამუდამოდ გასათავისუფლებლად აუცილებელია, რომ მოვალემ დაამტკიცოს, რომ მას არა მხოლოდ ამ მომენტში არ აქვს ფული, არამედ არც არასოდეს ექნება, რასაც ის ვერასოდეს ვერ დაამტკიცებს. ის, რომ მოვალეს ანგარიშზე ფული არ აქვს, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ უფულოა. არსებობს ფულის შენახვის უამრავი სხვა ფორმა. თუ მას სახლი აქვს, ეს უკვე ფულია, რადგან, თუ სააღსრულებო წარმოების ფარგლებში სახლი კონვერტირებადია ფულში, ე. ი. კონვერტაცია მოვალეს თავად მოეთხოვება უკვე წინარე ეტაპზე (აღსრულების ფარგლებში იძულება მხოლოდ მოთხოვნის განხორციელების ფორმად, რომელიც მოვალეს თავად აქვს შესასრულებელი). პრინციპულად იგივე ვრცელდება ფულადი შესრულების „ვადის (არაბრალეულ) გადაცილებაზე“ – მოვალეს სახლის არგაყიდვა ვერასოდეს ვერ ჩაეთვლება „ვადის არაბრალეულ გადაცილებად“, რადგან, როგორც ზემოთ აღინიშნა, თუ ის არ ყიდის სახლს და არ აძლევს კრედიტორს ფულს, მაშინ, შეიძლება, ამ უკანასკნელს მოუწიოს სახლის გაყიდვა.